

GårdsbyBladet

NR 2/2010 En tidning till alla i Gårdsby – Sandsbro

I DETTA NUMMER:

*TEMA: Kulturhistoria
Minst 1000 år äldre än
vad vi trodde...
1700-talets Tofta by
Torpvandring*

GårdsbyBladet

En tidning utgiven av
Gårdsby Sockenråd

HEMSIDA

www.gardsby.se

MAIL

red@gardsby.se

ANSVARIG UTGIVARE

Sven Schill
0470 610 19

REDAKTION

Christer Jonasson
0733 58 47 55

Ulla-Britt Schill

0470 610 19

Toni Sjö

(redaktionsansvarig)
0470 656 10

GRAFISK FORM & LAYOUT

Kajsa Nilsson
hello@kajsanilsson.se

MEDVERKANDE I DETTA**NUMMER ÄVEN:**

Lennart Holm
Inger Jarl
Poul Kongstad
Kerstin Kroon
Margareta Moqvist
Mats Petersson
Katarina Sandberg

FRAMSIDA

Tofta by, en 1700-talsidyll?
Skiss: Toni Sjö.

TRYCK

Lindströms Tryckeri AB

UPPLAGA

1900 ex

Nästa nummer av
GårdsbyBladet kommer
i mitten av september 2010.

Stoppdatum för bilder
och artiklar 15 augusti.

Hoppafest och annat somrigt

Nu ser vi fram mot årets fest i Gårdsby: Söndagen före midsommar var det förr tradition med stor hembygdsfest på Hoppet, Hoppafesten. Nu återuppstår den med gamla och nya aktiviteter och slås samman med den årliga Gårdsbydagen. Si, det blir en fest!

Annars har vi blickat mycket bakåt med tidningens kulturhistoriska tema. Gripeberg är något unikt, medan torp och bondbyar fanns det gott om förr. Nu finns bara enstaka lämningar av denna bebyggelsekultur, som har funnits i långliga tider.

Puben i Smedjan och Kulturrundan kan väl idag räknas som institutioner i vår trakt, men vi kan också presentera en ny butik i Gårdsby. Mer om bygdens försäljning och produktion kommer i vårt septembernummer, där mycket handlar om mat. Närmast framöver är det kanske den egna grillningen som är mest aktuellt. Vi hoppas på väder för det!

För det cyklande folket finns nya turer kring Sandsbro och Toftasjön. Dels har kommunen nyligen kommit ut med en späckad turbeskrivning runt Toftasjön och dels finns Naturpasset som du kan läsa om i tidningen.

Vill du sitta inne, kan du fördjupa dig i arkeologundersökningen från Gripeberg. Visst finns det att göra på landsbygden!

En skön sommar önskas alla våra läsare!

Toni Sjö

redaktionsansvarig

Hembygdsföreningens årsavgift

I detta nummer av GårdsbyBladet följer ett inbetalningskort för årsavgiften till Gårdsby hembygdsförening. Nya och gamla medlemmar hälsas välkomna att delta i och stödja föreningens verksamhet, som finns med i evenemangskalendern på sista sidan. Medlemsavgift för 2010 är 100 kr och för övriga boende på samma adress 50 kronor per person. Plusgirokonto **91 24 78-5**. Glöm inte att uppge namn och adress!

För information hänvisas till Mikael Gowenius **611 26**, Bertil Sandberg **612 55** och Tore Sandrell **657 86**.

INNEHÅLL GÅRDSBYBLADET NR 2 2010

4 MINST 1000 ÅR ÄLDRE ÄN VAD VI TRODDE...

Om fornborgen Gripeberg.

6 1700-TALETS TOFTA BY

Hur såg Tofta by ut för trehundra år sedan?

8 TORPVANDRING

Intressant kulturhistoria.

9 GÅRDSBYDAGEN

Välkommen till Gårdsbydagen 2010!

10 GÅRDSBY KULTURRUNDA

Besök hos Mona och Kurt i Stojby.

11 FÖRENINGSSINFORMATION

PRO Gårdsby-Sandsbro upphör.

Ta fram cykeln och ta Naturpasset runt Toftasjön!

12 EVENEMANGSKALENDERN

Njut av sommaren i Gårdsby socken!

Avlopp**Låt inte kravet på nytt avlopp hålla dej sömlös**

Krav på nya avlopp kan få en sömlös? Vi på Emanuelssons är certifierade av Växjö kommun att utföra enskilda avlopp och kan hjälpa dig genom hela arbetet. Från kontakter med kommunen, siktanalyser, projektering och genomförande. Kontakta oss för en kostnadsfri konsultation och offert så kan du sova gott om natten.

Anlita en expert - anlita oss!

emanuelssons

0470 - 74 05 00

Utbildning, träning, avel

Pernilla Berglund

Tveta, Ringstorp

070 - 333 48 56

www.stallpberglund.se

Minst 1000 år äldre än vi trodde...

Text: Poul Kongstad, Mats Petersson

Vi har något unikt i vår närhet – både ett fint utflyktsställe och lite av ett arkeologiskt mysterium. En av få kända fornborgar i södra Sveriges inland "fornborgen" Gripeberg ligger i Notterydsområdet, nybildat naturreservat 2009. På några minuters avstånd från golfbanan i Sandsbro ligger Gripeberg, som undersöktes på nytt förra våren 2009 av Smålands museum. Man gjorde flera oväntade fynd. Gripeberg är också en fin plats för picknick, med utsikt mot Toftasjön och Stensjön. Det finns även en grillplats högst upp mot nordost.

Åker man den backiga vägen österut från golfbanan i Sandsbro förbi gamla skjutbanan i Notteryd finns en liten parkering och skylt till fornborgen Gripeberg. Följ stigen upp för en lätt sluttning som är kantas av lövträd och mäktiga stenblock från istiden. Besök Gripeberg och se själva.

Uppe på höjden ser man resterna av – ja, vad då? Man ser en del flacka stenmurar och branta sidor. Genom den senaste utgrävningen undrar arkeologerna om kanske Gripeberg haft andra användningsområden än tillflyktsborg i orostider. Det finns många idéer: försvarsborg, gravplats, handelsplats eller en neutral mötesplats? Man tror att murarna kan ha byggts för mer än 2700 år sedan!

Spännande område

Det finns gott om "fornborgar" i Sverige, mer än 1000 stycken. De ligger ofta på bergskrön och har stenvallar omkring sig. Nu för tiden är murarna ofta ganska raserade. Man kallade på 1800-talet sådana ställen för fornborgar, och antog att de var tillflyktsborgar vid yttre hot,

cirka 1500 år gamla. Nu vet man att dom är mycket mer olika och att dom har tillkommit under längre tidsperiod. Ibland kan de vara en gravplats eller rentav en bosättning på en höjd.

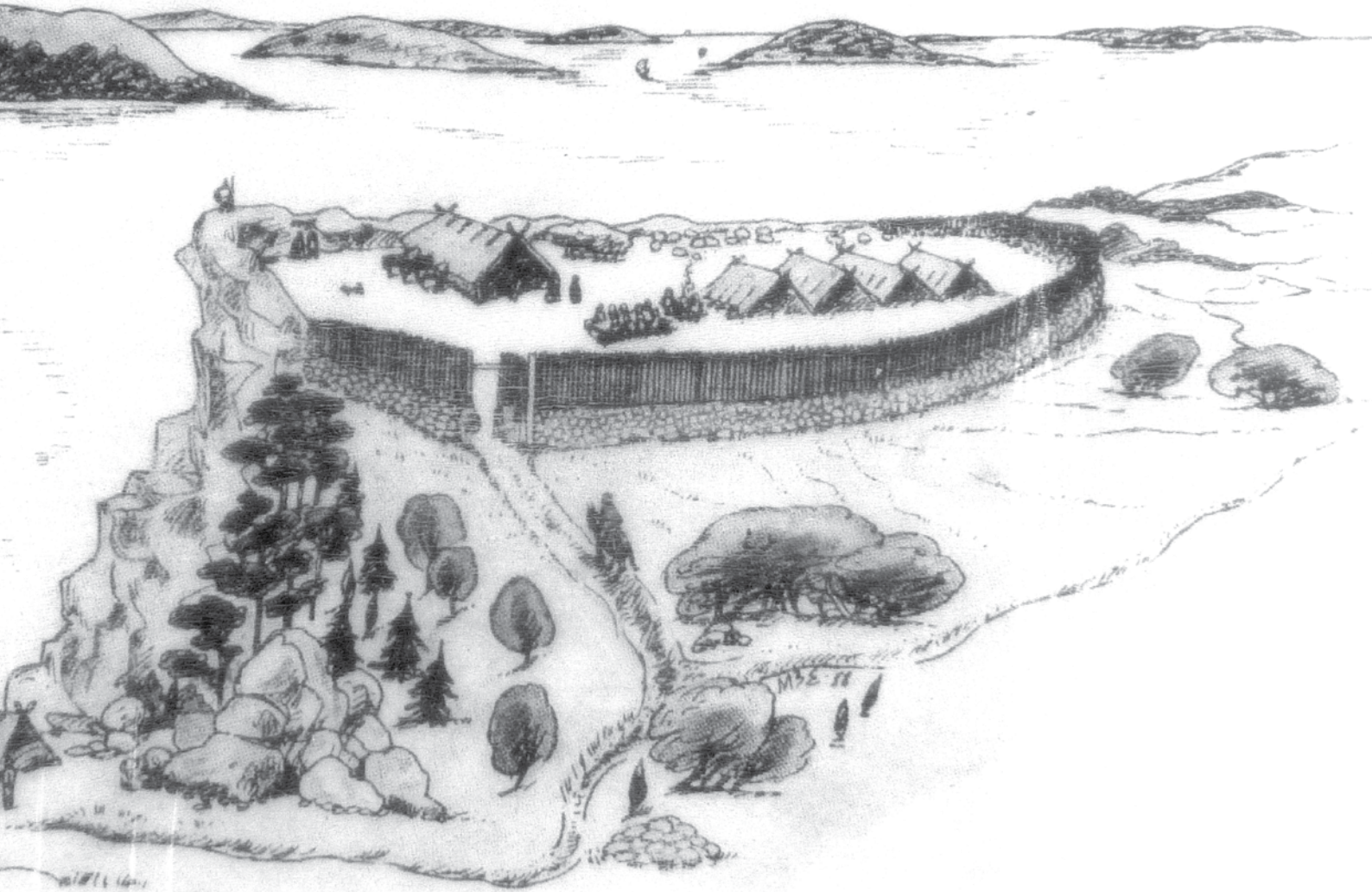
Eftersom vi inte vet säkert hur Gripeberg har använts, är det än så länge fritt fram att på plats spekulera... Som tur är har Smålands museum sökt pengar till en fortsatt undersökning av Gripeberg. Vid sådana undersökningar är hembygdsföreningar och amatörarkeologer välkomna att hjälpa till.

Gripebergsfynden 2009

Med hjälp av amatörarkeologer grävde man i Gripebergshöjden april 2009. Det var Alexandra Nylén och Åsa Jönsson från Smålands museum som ledde arbetet. Man undersökte stenmurarnas ålder (genom kol-14 metoden) och fann då under murarna, material som är mellan 2800–3900 år gamla, inte bara 1500 år som man trott tidigare.

Man har även hittat en gammal bearbetad (slip/mal-

sten) i murarna – var det bronsålder tidens ”lycko-mas-kot”? Även våra tiders stenmurar har ofta ett lyckoföremål gömt i sig.

Genom att murarna troligen inte haft någon ingång för länge sen, kan man också tänka sig platsen som en inhägnad runt dåtida gravar. Innanför murarna var det inte alls tomt. Som ett pärlband fanns det flera meter stora runda områden med packad sten. Det var inte bara en eller två, utan ett tiotal stenringar. Det fanns inte möjlighet att gräva ur dem och undersöka dem närmare 2009. Fortfarande vet vi inte vad de representerar.

Se själv och fantisera

Gör en utflykt till Gripeberg och ta med fikakorgen. Det är kanske synd att allt som arkeologerna såg inte längre är öppet i dagen, utan noggrant återställt. Allt syns inte tydligt, så man får också använda fantasin.

Utsikten ger mycket av platsens karaktär. Vi får därför hoppas att träden inom och runt Gripeberg gallras så att

den fina utsikten behålls och förbättras. Området är på väg att slyta igen! Utsikten var säkerligen storslagen på den tiden då granen inte fanns och fri sikt mot både Toftasjön, Stensjön och ner mot Gripemosse i väster dominerade.

När du sitter där och njuter, kan du ju fundera på vad man gjorde här på brons- och järnåldern! Ser vi kanske den tidens mötesplats eller ”representationsvåning”?!

MER OM GRIPEBERG

Mer information om Gripeberg, Notteryd och Tussudden hittar du här:

- www.gardsby.se, under rubriken ”I Trakten”
- i Smålands museum rapport 2010:1 om Fornborgen Gripeberg.

1700-talets Tofta by

Text: Toni Sjö

”Gårdar och byar här neder i Småland är långt härligare och skönare än man gärna ser dem på andra ställen”, beskriver Linné. På sluttningen mot Toftasjöns nordända kan man föreställa sig det idylliska Tofta by under 1700-talets mitt, där Gabriel i Munkagård och Pär i Sjögård och ytterligare flera brukare bodde och verkade, två till tre på varje gård.

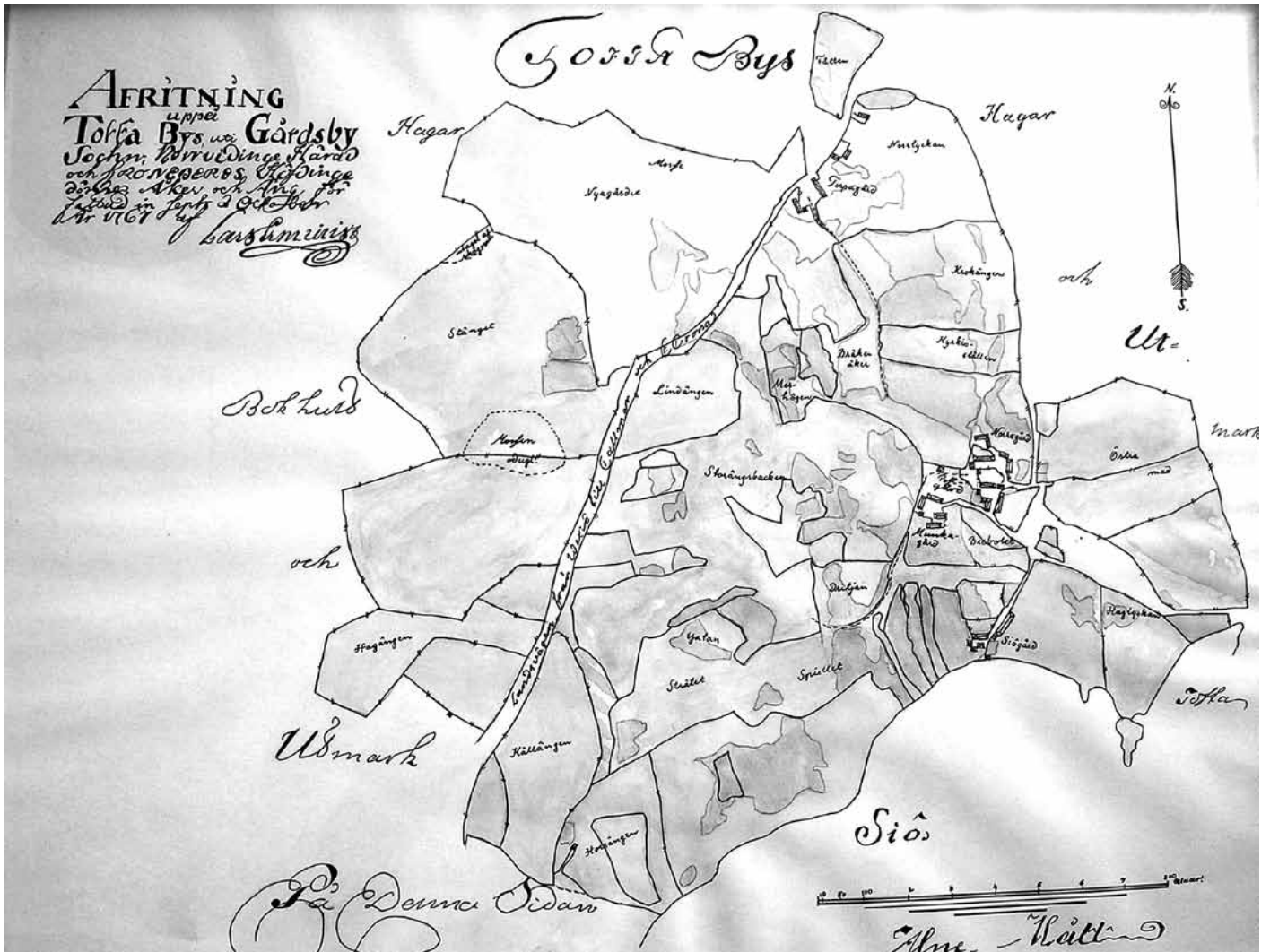
På en karta från 1767 kan uppåt sluttningen urskiljas uppåt 25 byggnader tätt ihop, som tillhörde hemmanen Munkagård, Norregård och Postgård samt Sjögård strax intill sjön. Byns femte hemman, Torpagård – en ensamgård, var belägen som idag utmed Gårdsby-vägen och det är ju här nuvarande Tofta i huvudsak är beläget. Denna enda landsväg i byn var viktig som Växjös förbindelse med Kalmar och Karlskrona. Nuvarande väg 23 intill sjön byggdes först i mitten av 1800-talet. En skiss utifrån denna karta finns på tidningens framsida.

Hur använde man då alla dessa byggnader i byn? Det var ”mangården” som innehöll det egentliga bostadshuset, och i denna byggnad – eller separat – kunde finnas drängstuga och sängbod, brygghus, bagarstuga och tvättstuga, förvaringshus som visthusbod, mangelbod, mältbod och källare. I ”fågården” kunde finnas fähus och oxhus, fårhus och svinhus. Dessutom fanns foderbod, loge och

halmlider. Vidare hade man troligen slöjdbod, vagnslider, vedlider och säkerligen ett hemlighus. Eftersom det var komplicerat att bygga till knuttimrade hus, uppförde man gärna flera fristående byggnader. Det var också så att man vintertid hade samboende med de mindre djuren såväl för deras skull som för uppvärmningen för människorna. Olika skildringar beskriver den ohyggliga stanken i stugan, hur hönsen väsnades och grisar slickar en i ansiktet under natten. Det var kanske inte så idylliskt?

Runt omkring 1700-talets bykärna låg inägorna, som för Tofta by omfattade drygt 80 hektar mark bestående av en femtedel åker och resten äng uppdelat på 12 ”åboar” eller brukare. Boskapsskötseln var viktig. Från fähusen, som gränsade mot byplatsen, kunde man via fägatan släppa djuren till bete i skogen. Här vallades de av byns yngre. Byplatsen var också den sociala träffpunkten för byfolket, och här fanns bybrunnen. I nära anslutning till gården fanns ett källand, där man odlade kål, grönsaker och kryddor.

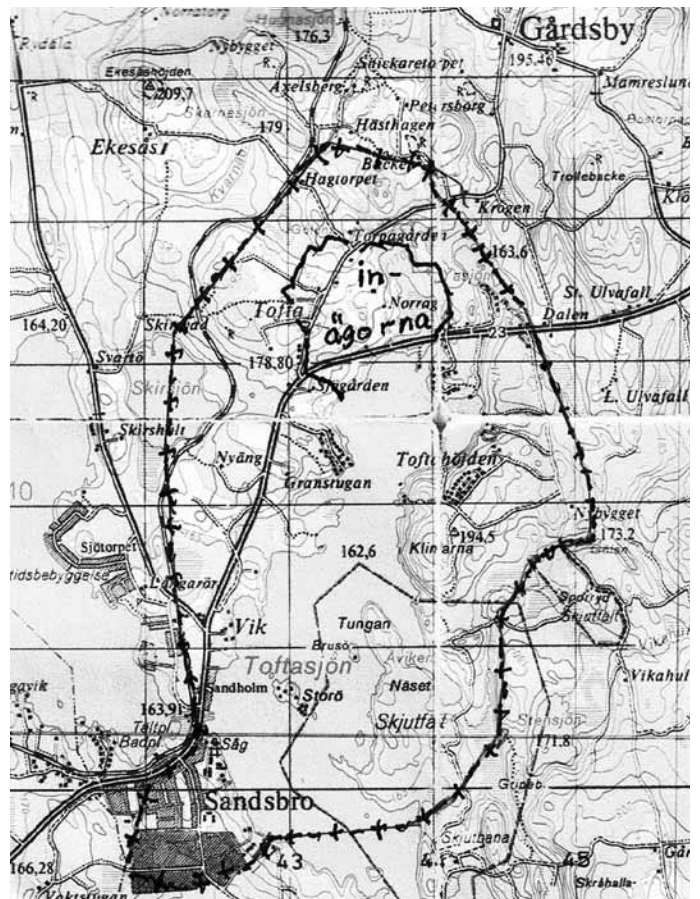
Varje gård hade sin mark uppdelad på flera skiften, vilket var opraktiskt på många sätt. År 1768 genomfördes stor-skiftet i byn, vilket medförde mer samlad mark. Byggnaderna låg däremot kvar som tidigare. All mark klassificerades i minsta detalj och omräknades så att varje gård

efter skiftet hade lika stor höbärgning av ången och utsäde för åkern som före.

Toftas utmarker bestod av området runt Toftasjön med undantag för sydöstra delen, som tillhörde Notteryd. Dessa marker, skog och hagar, var en grundläggande resurs, som gav bete, lövtäkt, nötter, virke, bränsle, tjära och mycket annat. Vid denna tid var utmarken gemensam för byn. Den mer eller mindre fria tillgången till virke gav förutsättningar för byggandet, även för de fattiga, som fick timmer till husbehov. 1796 skiftades utmarken mellan bönderna, så att var och en fick i regel tre skiften av olika kvalitet. När man då skulle dra upp gränserna mot intilliggande byar uppkom tvistigheter och medförde "Tvista-planer" mot Gårdsby och Ekesås. På utmarkerna fanns vid denna tid ett antal bosättningar av "jordlösa", som inte ägde sin mark.

I början av 1800-talet flyttades flera gårdar från bykärnan, så att vid laga skiftet 1860 endast några enstaka gårdar fanns kvar. Däribland var ena delen av Postgård, som flyttades och blev grunden till gården Vik i Sandsbro. Under 1970-talet förhärjades den sista mangården i ursprungliga Tofta by av en våldsam brand.

Torpvandring

Text och bild: Katarina Sandberg

En vacker vårdag – söndagen den 11 april samlades vi vid sågen i Tofta. Vi var ett 20-tal glada och nyfikna sockenbor plus våra guider Ingvar Jonsson och Mikael Gowenius. De skulle visa oss och berätta om torpställen i socknen.

Vi slogs alla av hur snabbt naturen sopar bort spåren av människan. Både Ingvar och Mikael mindes många av torpen där nu det endast finns hassel, björk och gran. Någon sten från husgrunden och ett vildvuxet äppelträd minner oss om det liv här en gång fanns.

Vid torpet Lille Säg har Kjell Nilsson nästan årligen under 40-årsperiod följt och fotograferat förfallet och hur naturen återtar vad som människorna lånat en stund. En fascinerande bildsvit.

Vi besökte ett 10-tal torp och det var mycket spännande att höra Ingvar och Mikael berätta historier om torpen och de som levat där. Vissa hade utvandrat och försvunnit, andra bara flyttat en bit bort.

Vid kvarndammen i Sporryd fanns ett torp där en änka var den sist boende tillsammans med sin vita, döva katt. Ingvar berättade om de fina kräftvattnen som fanns där då och vilka hyss som han och en kamrat hittade på. Katten, torpet, kräftorna och gumman är borta, men historien om kräftorna kommer vi väl alltid att minnas.

Naturen har förändrats på många sätt. Det är inte bara inägor och stigar som vuxit igen, utan naturen har också förändrats mycket på grund av stormen Gudrun. Detta

märktes tydligt när vi såg torpresterna av Beateberg, mitt ute på ett stormfälle och varifrån man idag skymtade Vikasjön på stort avstånd.

Vid Store Säg hade vi fikapaus och det smakade gott att sitta i solskenet och dricka medhavt kaffe. Det var vär i luften och den första tussilagon lyste gul i dikeskanten.

En av de sista ställena vi gjorde stopp vid var hos ”Pytte-Stina”. Det var verkligen ett litet, litet torp (man såg bara grunden). Men man inser att hur liten hon än varit måste hon ha levt ett ”compact living”.

Efter nästan fyra timmar var vi tillbaka vid sågen i Tofta – mycket nöjda och med många intressanta och roliga historier kring torpen i socknen. Tack Ingvar och Mikael!

Vi fixar din scooter och dina tillbehör!

JANSSONS HUSVAGNAR
VÄXJÖ 0470-229 44

www.janssonshusvagnar.se

Janssons Husvagnar
Tofta Stenskulle
355 92 Växjö

Tlf: 0470 – 229 44 / 0470 – 347252
Mobil: 070 – 564 85 85 / 070 – 868 85 86
Mailadress: info@janssonshusvagnar.se

Öppettider: 10.00 – 16.00

Gårdsbydagen

20 JUNI 2010 PÅ HOPPET!

Tid: 13.00 – 17.00

Var: Hembygdsgården Hoppet

(väg 23, 4 km norr om Sandsbro, väg till vänster mot Yasjön)

PROGRAM

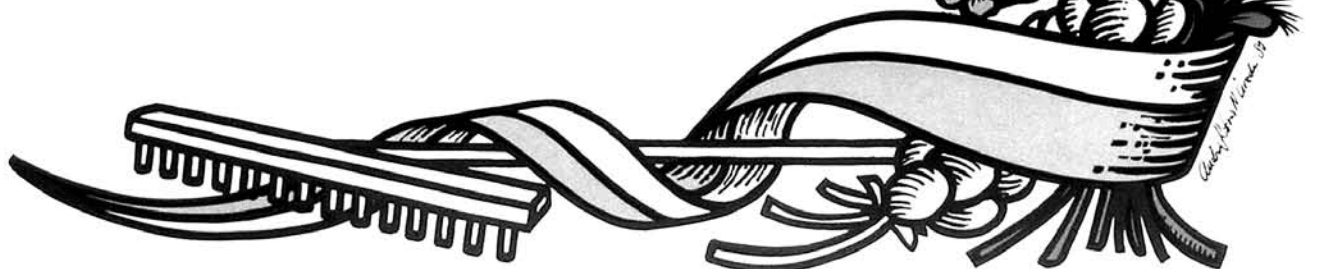
- Friluftsgudstjänst klockan 13.00.
- Försäljning av lokala produkter samt fika och varmkorv.
- Dessutom erbjuds det ponnyridning, fiskdamm, chokladhjul, sakletning i husen, prickskytte, loppis, musikunderhållning och lite andra överraskningar!

Varmt välkomna!

Arrangörer är Sockenrådet, Hembygdsföreningen och Gårdsbys LRF.

Vid frågor kontakta: Mikael Gowenius 070 – 676 11 26

Bo Gunnarsson 076 – 016 11 77

Gårdsby kulturrunda

Text: Inger Jarl Bild: Mona Hagström, Kurt Hermansson

Den 17–18 april var det åter dags för Gårdsby traditionella konstrunda. Denna söndag lockade vi ut våra vänner från Växjö för att besöka Mona Hagström och Kurt Hermansson i Stojby. De visade även i år upp sina fina alster. Då man besöker Mona och Kurt får man även en rundvandring i den vackra trädgården med utsikt över Helgasjön. Till skillnad från tidigare år var det inget värväder denna gången, det blåste kallt då vi promenerade upp till Stojby.

Då vi kom fram blev vi varmt mottagna med kaffe och Kurts goda pepparkakor som vi blev bjudna på i Monas ateljé. Därefter var det dags att vandra runt i deras trädgård och uthus. I vedboden hängde Monas akvareller och broderade tavlor, bland annat tavlan "Anemone Fantasia", en läcker broderad skapelse i lila. Där fanns också virkade mössor, miljövänliga disktrasor och små gratulationskort.

Allt som Kurt tillverkat fanns utomhus, blandat annat fågelbad i betong och smidda ställningar för rosor och klängväxter. Det som vi, och andra besökare, beundrade mest var Kurts fantasifulla fågelholkar. Min väninna köpta en grå trevåningsholk som skulle passa utmärkt i trädet utanför hennes grå hus i Växjö. Kurt intygade att även fåglar är sociala varelser som liksom människor kan samsas i ett trevåningshus bara de har egna ingångar. Vi ser fram emot konstrundan 2011 och hoppas då på solsken.

Kurt Hermansson

Mona Hagström

Nyöppnad butik i Gårdsby Bostorp.

Här hittar du muster, sylter, praliner, antika plåtburkar, 40–70-talskläder, designprylar från kolonistockholm, handsydd barnkläder mm.

**Öppet alla söndagar
12.00-18.00.**

Hitta hit: från Växjö; infart mot Gårdsby kyrka, väg 23.
Vid frågor ring Sara 0709-241 901.

Öppningsdagen på BonBons lockade många besökare. (Foto: Sven Schill)

PRO Gårdsby–Sandsbro upphör

Text: Lennart Holm, Kerstin Kroon

PRO Gårdsby–Sandsbro höll sitt sista möte den 29:e januari 2010 inför övergången till Bergunda–Öjaby. I mötet deltog 27 medlemmar.

Ordförande Lennart Holm rapporterade från mötet den 18:e januari 2010 med representanter från Bergunda–Öjaby samt distriktets ordförande Stig Nilsson. Han framförde ett tack till medlemmarna för förtroendet under tiden vi jobbat i styrelsen.

Föreningen fortsätter social verksamhet i Sandsbro som tidigare: Gympa, soppluncher och studiecirkel med Laila och Lars-Erik Malmqvist som ledare (tel 65167). Verksamheten övergår nu till Bergunda–Öjaby.

Mötet fortsatte med kaffe och fastlagsbulle, tacktal samt sång under ledning av Laila och Kerstin. Blommor överlämnades till Lennart Holm och Dagmar Freij som varit aktiva i styrelsen under många år. En ros överlämnades till övriga styrelsemedlemmar.

Sista mötet. Från vänster Dagmar Freij – kassör, Lennart Holm – ordförande och Inger Petersson – sekreterare.

Små fyrkanter 10x10 cm hittar du vid kontrollen. Allt du behöver veta står i paketet du köper på Toftastrand.

Toftasjön runt med Naturpasset

Text: Margareta Moqvist Bild: Karl-Erik Lennartsson

Paketet "Naturpasset på cykel" med karta köper du på Toftastrands Konditori. Naturpasset går genom naturreservatet i Notteryd – Gripeberg – Gårdsby Stom – Hällkistevägen – Siltorpet. Siltorpet med sin egen historik där den sista torparen flyttade 1942. Du som hittar fram till Siltorpet med hjälp av kartan till Naturpasset, är med när klubben lottar ut vinsterna, bland annat middagar på Villa Vik. Villa Vik som också har sin spännande historia.

Många upptäckter kan du göra ute i naturen på hemmaplan. Vi orienterare i Varend GN hoppas och tror att naturpasset lockar dig till nya upptäckter.

EVENEMANGSKALENDER FÖR GÅRDSBY 2010

DATUM	TID	PLATS	AKTIVITET & ARRANGÖR (Sockenrådet el. Hembygdsföreningen)
1 maj – 30 aug.		Toftasjön	Naturpasset på cykel (Varend GN/Gårdsby IK) Kontroller runt Toftasjön. Fina priser. Du köper paketet på Toftastrand för 50 kr.
sön. 20 jun.	13.00 – 17.00	Hoppet	Gårdsbydagen och Sommarfest på Hoppet (S, H) <i>Se sid. 9 i detta nr av Gårdsbybladet.</i>
fre. 2 jul.	18.00–23.00	Villa Vik	Musik i Gårdsby (S) En samling glada musikanter spelar blandad musik; evergreens, jazz mm. Huset serverar grillbuffé. Beställ bord i tid.
fre. 9 jul.	19.00–23.00	Smedjan	Puben har öppet (S)
fre. 30 jul.	19.00–23.00	Smedjan	Puben har öppet (S)
fre. 20 aug.	19.00–23.00	Smedjan	Puben har öppet (S)
fre. 10 sep.	19.00–23.00	Smedjan	Sista Puben för säsongen (S)
lör. 11 sep.	14.00	Bergkvara borg (1) Bergunda Kyrka (2)	Guidad visning (H) Ta med egen fika. För eventuell samäkning kontakta <i>Tore Sandrell</i> 070 – 657 86.
sön. 10 okt.	14.00	Notteryds naturreservat P-plats (fd. skjutbanan)	Torpvandring (H) Mats Petersson berättar och visar torp och intressanta platser.
sön. 31 okt.	16.00	Hembygdsgården Hoppet	Nytt arkivmaterial på Hoppet (H) Vi tittar igenom överlämnade dokument mm. som tillhört Sven Gustavsson, Kråkenäs säteri.
lör. 20 nov.	10.00	Gårdsby församlingshem	Ljustöpning (H) Vi gör ljus under sakkunnig ledning. OBS! begränsat antal deltagare, självkostnadspris. Anmälan senast fredag 12 nov. till <i>Carita Linné Naess</i> , 070 – 890 85 05.

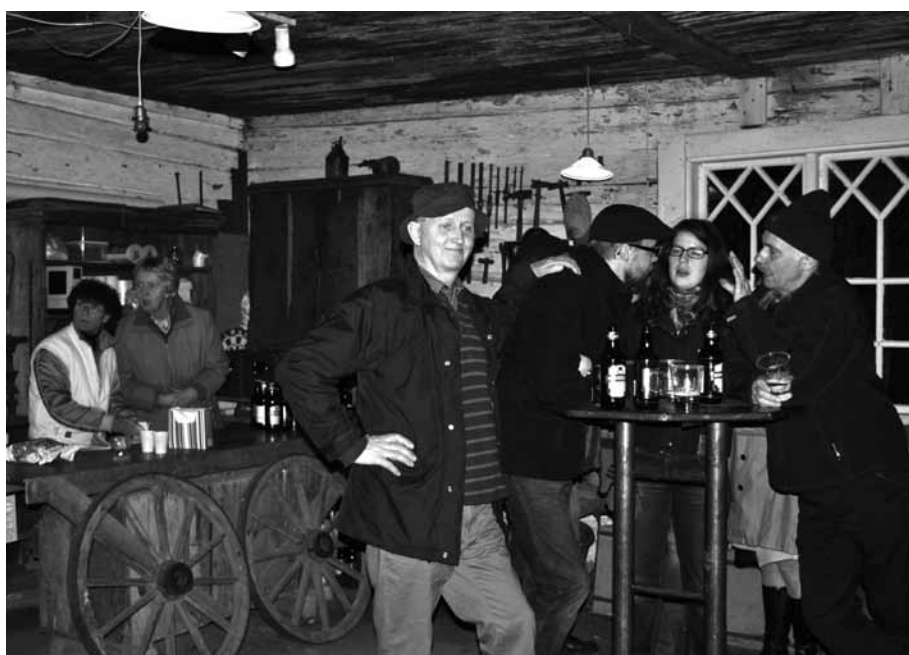

Foto: Sven Schill

Livat på Pub Smedjan. Varje gång!